

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58
Year: 2022 November
Pp: 1681-1686

Arrival
15 October 2022
Published
30 November 2022

Article ID
66394
Article Serial Number
18

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66394>

How to Cite This Article
Öztekin, A. (2022). "Kur'an'cı Söylemin Metin Tenkidine Dair Görüşleri: Mısır Örneği", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(58):1681-1686

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.
This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

Kur'an'cı Söylemin Metin Tenkidine Dair Görüşleri: Mısır Örneği¹

Views of the Qur'an Discourse on Text Criticism: The Example of Egypt

Adil Öztekin

Öğr. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Rektörlük, Yabancı Diller Bölümü, Gaziantep, Türkiye

ÖZET

Kur'aniyyûn ekolü diye bilinen bu yaklaşım, Kur'an'ın her şeye cevap verdiğini iddia ederek onun dışında ikinci bir kaynağa hem ihtiyaç olmadığını hem de güvenilmeyeceğini iddia etmiştir. "Kur'an bize yeter" söylemini sloganlaştıran bu yaklaşım, sünneti dönemsel, hadisleri ise ravilerin mahsulü olarak gördüklerinden metin tenkidini sadece rivayetin açıklarını bulmak ve iddialarını ispat etmek için kullanmışlardır. Hadis usûlü meselelerini ve senedi tümüyle gereksiz gördükleri için rivayetlerin sahih veya zayıf gibi ayrıma tabi tutulmasını önemsememiş ve gelenekteki farklı metotları da görmezden gelmişlerdir. Hadisçilerin metin tenkidıyla uğraşmayıp sadece sened ile ilgilendiklerini ancak önemsedikleri senedin de hiçbir anlam ve kıymetinin olmadığını iddia etmişlerdir. Fakat bu düşüncelerine rağmen iddialarını ispata elverişli rivayetleri kullanmaktan da geri durmayarak çelişkili bir tutum sergilemişlerdir. Baştan itibaren metin tenkidinin sonuçlarının olumsuz olacağına dair ön yargıları, bu yaklaşımı tikel örnekler üzerinden genelleştirme yapma yoluna sevk etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'aniyyûn, Sünnet, Metin Tenkidi, Sened Tenkidi

ABSTRACT

The approach, known as the Qur'anic school, claimed that the Qur'an answered everything and a second source other than it was neither needed nor trustworthy. This approach, which makes the slogan "Quran is enough for us", used text criticism only to find the flaws of the narration and to prove its claims, since they saw the sunnah as periodic and the hadiths as the product of narrators. Since they saw the issues of hadith methodology and the document as completely unnecessary, they did not care about the distinction between authentic and weak narrations and ignored the different methods in the tradition. They claimed that the hadithists did not deal with criticism of the text and were only interested in the sanad, but that the hadith, which they cared about, had no meaning and value. However, despite these thoughts, they showed a contradictory attitude by not refraining from using narrations that are suitable for proving their claims. The prejudices that the results of text criticism would be negative from the beginning led this approach to generalize over particular examples.

Keywords: Quraniyyun, Sunnah, Text Criticism, Sanad Criticism

1. GİRİŞ

"Kur'an İslam'ı" olarak bilinen bu yaklaşım, Kur'an'ın tek başına her şeye cevap verdiğini dolayısıyla onun dışında ikinci bir kaynağa hem güvenilmeyeceğini hem de ihtiyaç olmadığını iddia etmiştir. Bu yaklaşım, sünnetin teşriî değerinin bulunmadığını ve hiçbir şekilde vahiy kapsamına dâhil edilemeyeceğini çünkü Hz. Peygamber'e sadece Kur'an'ın vahyedildiğini savunmuştur. "Kur'an bize yeter" söylemini benimseyen bu kişilere göre sünneti kaynak ve hakem kabul etmek, hüküm koyma hususunda Hz. Peygamber'i Allah'a ortak koşmakla eşdeğerdir. Sünnet kavramının kavli sünnetle değil ameli sünnetle ilgili olduğunu, kavli sünnet diye ifade edilen hadislerin ise daha sonraki dönemlerde tedvin edildiği için bunlara güvenilemeyeceğini dile getirmişlerdir. Hadis kitaplarında bulunan pek çok rivayetin sorunlu olduğunu ayrıca Müslümanları tefrikaya düşürdüğünü iddia etmişlerdir. Hadisler, sened ve metin açısından sahih olsa bile Hz. Peygamber döneminin şartları dikkate alınarak söylendiğinden o dönemle sınırlı olup günümüz için bağlayıcı olmayacağını savunmuşlardır. Hz. Peygamber'in dini hüküm koyma yetkisinin bulunmadığını, içtihad ederek ayetleri yorumlayabileceğini, bu yorumlarında sonraki asırlar için bağlayıcı olmayıp sadece o dönemi bağlayacağını öne sürmüşlerdir.²

Kur'aniyyûn, metin tenkidini önemli bulmakla birlikte hadisleri kabul etmedikleri için bu tenkid yönteminin gerekliliğini ispat etmeye çalışmamışlardır. Bu açıdan metin tenkidine başvurmaları sadece Kur'an'ın tek başına yeterli olduğu iddialarını pekiştirmeye matuftur. Kısacası metin tenkidi uygulamaları, hasımlarını susturma ve haklılıklarını ispat etmede kullandıkları bir araç mahiyetindedir. Hadisleri kökten reddettikleri için rivayetleri çok dar çerçevede kullanan bu yaklaşım, hadislerin senedinin bulunması veya sahih olup olmaması, rivayet metninin

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda "Modern Dönem Hadis Çalışmalarında Metin Tenkidi (Mısır Örneği)" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

² Geniş bilgi için bkz. Enbiya Yıldırım, Kur'an Bize Yeter Söylemi, Takdim Yay., Ankara, 2019, s. 15-46; Hüseyin Hansu, *Hadisçilik ve Kur'ancılık Kısırcasında Kur'an ve Hadis*, Hikav Yay., İstanbul, 2022, s. 81-114.

tenkid prensiplerine uyup uymaması gibi durumlara itibar etmemişlerdir. Halbuki metin tenkidini kabul etmek, olumlu veya olumsuz sonuçlarını da kabul etmeyi gerektirirken, her seferinde olumsuz netice vereceğini düşünmek ilmi yöntemle bağdaşmadığı gibi bahane üretmenin ötesine geçmemektedir. Bu ekolün önde gelen temsilcilerinin düşünce yapısını daha yakından tanımak için görüşleri aşağıda aktarılmaya çalışılacaktır.³

2. İSMAİL EDHEM

İsmail Edhem (ö. 1940),⁴ hadisin tamamı olmasa bile çoğunun uydurma olduğunu ve siyerin çoğunlukla hikayelerden ibaret olduğunu iddia eder. Kur'an'ın güvenilebilecek tek kaynak olduğunu ve ayetleriyle tarihsel gerçeklerin test edilebileceğini belirtir.⁵ Hicri birinci yüzyılın başlarında Kur'an'ın sahih hadis için bir ölçü sayıldığını, dolayısıyla hadis diye adlandırılan ve Hz. Peygamber'den nakledilen tüm rivayetlerin en iyi ölçüsünün Kur'an sayılacağını ancak zaman ilerledikçe bu ölçünün zayıfladığını iddia eder.⁶ İsnadın daha sonraki asırların icadı olup hicri birinci ve ikinci asrın ortalarına kadar hiç kimsenin ondan haberdar olmadığını savunur.⁷ Hadisçilerin metin tenkidine önem vermediklerini, benimsedikleri öncelikli prensip ve kurallara ters düşeceğinden ve birçok sahabe de dâhil olmak üzere ravilerin güvenilirliğine hâlel getireceğinden dolayı metin tenkidinden uzak durduklarını dile getirir. Bu şüphenin, Kur'an'ı Mushaf haline getirerek rivayet eden, hadisleri sonraki nesillere nakilde birinci halkayı oluşturan sahabilere sıçraması durumunda İslam dininin temelini sarsacağını düşündüklerini söyler. Yine metin tenkidinde salt akıllı hakem kabul etmenin itikadî meselelerde aklın hakemliğini kabullenmek anlamına geleceğini bunun da inanç esaslarının mantık ve kıyas karşısında sarsıntıya uğramasından başka bir netice doğurmayacağını düşündüklerinden dolayı metin tenkidine yanaşmadıklarını iddia eder.⁸

Edhem, tenkide muhatap olma açısından sahabe olanla olmayanları ayrı düşünmenin göreceli bir durum olup gerçekte böyle bir şeyin varlığından söz edilemeyeceğini çünkü bunun tenkit ilminin gerekleri ve tarihi vakıalarla uyuşmayacağını ifade eder.⁹ Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Abbas'ın hadis uydurduklarını ve çokça rivayette bulunarak aşırıya gittiklerini iddia eder. Ahlaken bozulmaları, yalan ve uydurma işine yönelmelerini sağlayan pek çok durumun bulunması gibi sebeplerden ötürü ikisinden nakledilen haberleri kabul etmeme hakkımızın bulunduğunu iddia eder.¹⁰

3. REŞÂD HALİFE

Reşâd Halife (ö. 1990),¹¹ hadis ve sünnetin, kamil, eksiksiz, en ince detaylara varıncaya kadar açıklamada bulunan ve İslam öğretisi ve hidayetinin yegane kaynağı olan Kur'an'a meydan okuduğunu iddia eder. Sünnetin, bizzat Hz. Peygamber'i küçük düşürecek iftiralarla dolu olduğunu söyler. Hadislerin, Allah'ın razı olmadığı, akıl, kalp, mantık ve delil ile bağdaşmayan, hurafe, cehalet ve sahte geleneklere dayanarak uydurulmuş sözler olduğunu savunur. Müslümanlardan bazılarının Kur'an, hadis ve sünnet arasındaki çelişkileri gidermek adına çözüm arayışına girip bunları uzlaştırmaya çalıştıklarını iddia eder. Hadis, Kur'an'la uyumlu olduğunda kabul ederiz uygun olmadığında reddederiz diyenlerin düşüncesinin safça olduğunu ve bunların Allah tarafından Kur'an'ın kamil, eksiksiz, mufassal olduğu vurgulamasına rağmen buna inanmadıklarını öne sürer.

Reşâd Halife, tuhaf bir şekilde Kur'an ayetlerinden matematiksel çıkarımlar yaparak ve sayılara dayanarak İslam'ın tek kaynağının Kur'an olduğunu kanıtlamaya çalışır!¹² İslam Peygamberlerinin üç elçiden ibaret olduğunu ve üçüncüsünün de kendisi olduğunu söyleyerek peygamberlik iddiasında bulunur. Mucizesinin de Kur'an'ın hak olduğunu ispat eden aritmetik sayılar olduğunu iddia eder.¹³

4. AHMED SUBHİ MANSÛR

Ahmed Subhi Mansûr,¹⁴ Kur'an'ın, İslam'ın şüphe duyulmayan tek kaynağı ve hakikati olduğunu söyler. Kur'an'ın dışındakilerin zan ifade ettiğini, zanna uyulmasının doğru olmayacağını iddia eder. Hz. Peygamber'e indirilen yazılı

³ Ayrıca bkz. Hüseyin Hansu, *Hadisçilik ve Kur'anıcılık Kışkırcısında Kur'an ve Hadis*, s. 117-125.

⁴ Türk asıllı olan Ahmed Edhem, İskenderiyede doğmuş ve eğitimini orada tamamlamıştır. Doktorasını Moskova Üniversitesinde soyut matematik alanında yapmıştır. *Limâze Ene Mülhid* (Niçin ateistim) adlı eseri gündem olmuş ve pek çok reddiye ye maruz kalmıştır. *min Mesâdir't-Târihi'l-İslâmî* adlı kitabı konumuzla ilgili en önemli eseridir. Hakkında bilgi için bkz. Hayruddin ez-Zirikî, *el-A'lâm, Dâru'l-İlmi li'l-Melâ'în*, Beyrut, 2002, c. I, s. 310.

⁵ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslâmî*, Matbatu Salâhiddin el-Kirî, İskenderiye, 1936, s. 5.

⁶ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslâmî*, s. 10.

⁷ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslâmî*, s. 17.

⁸ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslâmî*, s. 22.

⁹ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslâmî*, s. 23.

¹⁰ İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târihi'l-İslâmî*, s. 27.

¹¹ Aynu's-Şems Üniversitesi Ziraat Mühendisliği Fakültesinden mezun olmuştur. Raşâd Halife sonraları Arizona Üniversitesinde Biyokimya alanında doktorasını tamamlamış ve Amerika'ya yerleşmiştir. 19 sayısı üzerine kurulu matematiksel bir metotla Kur'an'ın mucizevi yönünü ispat ettiğini iddia eder ve hadislerin tamamının uydurma olduğunu söyler. Sonrasında peygamberlik iddiasında bulunan Reşâd Halife, *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslâmî ve'l-Muslimîn* adlı kitap konumuzla ilgili görüşlerini ve iddialarını ispat etmeye çalıştığı eseridir. Hakkında bilgi için bkz. Ğanim Kadduri el-Hamd, *Kur'an-ı Kerim'in Sayı İ'cazı Tevehüm mü Gerçek mi?*, çev. Halil Sağlamoğlu, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 25, 2015, s. 154-155.

¹² Reşâd Halife, *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslâmî ve'l-Muslimîn*, by. ty. s. 103.

¹³ Reşâd Halife, *er-Risâletu's-Semâviyyetü'l-Hâtemetu li'l-İslâmî ve'l-Muslimîn*, s. 52.

¹⁴ Ahmed Subhi Mansûr, el-Ezher'de eğitimini tamamlayıp daha sonra lisansüstü eğitimini İslam tarihi alanında yapmıştır. Düşüncelerinden dolayı el-Ezher'deki görevinden uzaklaştırılan Mansûr, daha sonra kapatılan İbn Haldun araştırma merkezinde bir müddet idarecilik yapmıştır. Sonra Amerikaya iltica etmiş ve

vahyin sadece Kur'an'dan ibaret olduğunu savunur.¹⁵ Hz. Peygamber'in teşrî konusunda içtihat hakkının bulunmadığını, sadece uygulamada içtihat edebileceğini bu uygulamanın da kabiliyetlerine ve onu çevreleyen zaman, mekan ve ortamın şartlarına tabi olup ne kendi asrı ne de kendisinden sonraki asırlar için bağlayıcı olmadığını iddia eder. Hz. Peygamber'in gaybı bilmediğini söyler. Hz. Peygamber'in sünnetinin sadece Kur'an'dan ibaret olduğunu, amelî sünnetin kabul edilebileceğini fakat kavli sünnet diye bir şeyin bulunmadığını iddia eder.¹⁶

Ahmed Subhi Mansûr, Hz. Peygamber'e uymanın da Allah'ın dinini yaşayarak tatbik etmekten ibaret olduğunu savunur.¹⁷ Hadisi derleyen, ayıklayan ve senedi oluşturan kimselerin, sahabilerin hepsinin şüpheden uzak olup adalet sıfatına haiz olduklarına hükmettiklerini, dolayısıyla hadisin metnine bakmadıklarını ve Kur'an'la uyuşup uyuşmadığını göz ardı ettiklerini iddia eder. Sünnetin kaynağının sadece Kur'an olduğunu iddia etmesine rağmen hadis rivayetlerinin Hz. Peygamber'in ve onun döneminde yaşayan Müslümanların beşerî yaşantılarından ibaret olduğunu, kültür ve düşüncelerinin yansımaları olarak değerlendirilmesi gerektiğini dolayısıyla burada Kur'an'la uyumlu olup olmamasına bakılmayacağını iddia eder.¹⁸

5. MUHAMMED ES-SAİD MÜŞTEHRİ

Muhammed es-Said Müştehri,¹⁹ Kur'an'ın Allah kalamı olup doğruluğunun tartışılmayacağı ve kıyamete kadar da korunacağını güvence altına alındığı gerekçesiyle Hz. Peygamber'in sünnetinin Kur'an naslarından başka bir şey olamayacağını iddia eder. Bu itibarla insanların dini geleneklerine, rivayetlerin sıhhat ve zayıflığına karar veren hadisçilerin içtihadî değerlendirmeleriyle sabit olan rivayetlere sünnet denemeyeceğini savunur.²⁰ Hz. Peygamber'in bizzat söylediği söz ile ravi sözünün birbirine karışma ihtimali olmasından dolayı rivayetlere güvenilemeyeceğini iddia eder. Hz. Peygamber sözünün senede ihtiyaç duymayacağını çünkü bu durumda ravi ve muhaddisin bizzat Hz. Peygamber'in kendisi olacağını, dolayısıyla hadisin kendi emriyle ve denetimi doğrultusunda kayda geçirilmiş olacağını böyle bir durumda raviye gerek kalmayacağını iddia eder. Hz. Peygamber'in vefatından sonra yazılan hadisin bu özellikte olmayıp bunun nakledenlerin isimlerini taşıyan senede ihtiyaç duyacağını, aradan geçen zamanı ve yaşanan olaylardan uzaklaşılmasının sened halkalarının çoğalmasına sebep olacağını bununda tedvin öncesinde metnin tahrife uğrama ihtimalini artıracağını iddia eder. Haberin doğruluğunun vakıya uygun olup olmamasıyla ölçülebileceğini dolayısıyla vakıya uygun olanın doğru, olmayanın ise yalan haber sayılacağını belirtir. Hadisin sıhhatine karar vermenin raviler hakkında hüsnü zan, adalet ve zabtla ilgili olmadığını söyler.²¹ Raviler yoluyla gelen rivayetin ilahî bir hüküm içermesi durumunda bizzat kendi içinde doğruluğunu ispat edecek delile sahip olması gerektiğini ve bunun da muhaddislerin içtihat, cerh ve tadilleriyle ilgisinin bulunmadığını iddia eder.²²

6. SALİH EL-VERDÂNÎ

Salih el-Verdânî,²³ Hz. Peygamber'e nispet edilen rivayetler konusunda fukaha ve hadisçilerin izledikleri yöntemlerin metne değil senede dayandığını söyler. Sayı bakımından fazlaca olan, peygamberleri özellikle de peygamberimizi aşağılayan ve davetine gölge düşüren bu rivayetlerin metin ve içerikleri hakkında âlimlerin akıl yürütmediklerini iddia eder. Ravilerin sika olması durumunda metnin muhtevasına bakmadıklarını dile getirir. Bu açıdan senedi sahih olduğu gerekçesiyle birçok hadisin dine sokuşturulduğunu iddia eder. Hadislerin yazıya geçirilip bir araya getirilmesinden başlayarak günümüze kadar gelen bu süreçte ümmetin vehme düştüğünü, bu işi meşrulaştıranların da fakihler ve muhaddisler olduğunu dile getirir. Basit bir araştırma sayesinde hadis usûlü kurallarının sağlam olmadığını görüleceğini çünkü senedi icat edenin de ölçülerini koyanında muhaddislerin bizzat kendileri olduğunu belirtir. Ayrıca âlimlerin senede yoğunlaşmaları, Müslümanların bütün enerjilerini bu alana sarf ederek gereksiz yere eski ve yeni birçok cerh ve tadil kitabı yazdıklarını söyler. Önceki ümmetlerin içine düştükleri,

orada çalışmalarına devam etmiştir. Eserleri ve kurduğu <https://www.ahl-alquran.com>. wep sitesi üzerinden düşüncelerini halen yaymaya çalışmaktadır. *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrî'l-İslâmî* konumuzla ilgili en önemli eseridir. Hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Muhammed Yusuf, *el-Kur'anîyyûn fî Mısır*, Dâru'l-Beyân, Kahire, 2012, s. 123-126.

¹⁵ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrî'l-İslâmî*, Muessesetu'l-İntişârî'l-Arabî, Beyrut, 2005, s. 13-21.

¹⁶ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrî'l-İslâmî*, s. 78-100.

¹⁷ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrî'l-İslâmî*, s. 68-92.

¹⁸ Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrî'l-İslâmî*, s. 107.

¹⁹ Kur'an Araştırmaları Merkezi müdürü olan Muhammed es-Said Müştehri, muhtelif konularda eserler kaleme almış ve islamalrasoul.com sitesi aracılığıyla fikirlerini geniş kitlelerle paylaşmaya çalışan bir akademisyendir. Konumuzla ilgili *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Hakikatun Kur'aniyye* eserine Abdussabur Şahin bir mukaddime yazmıştır. Hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Muhammed Yusuf, *el-Kur'anîyyûn fî Mısır*, s. 141-146.

²⁰ Muhammed es-Said Müştehri, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Hakikatun Kur'aniyye*, by. Kahire, 2005, s. 1-3.

²¹ Muhammed es-Said Müştehri, *Ezmetu'l-Mustalahi'd-Dînî*, Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, Kahire, 2010, s. 53-55.

²² Muhammed es-Said Müştehri, *Ezmetu'l-Mustalahi'd-Dînî*, s. 57; Müellif, Kur'an ve sünnete dair kaleme aldığı makaleleri kitap haline getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Muhammed es-Said Müştehri, *es-Sünnet ve't-Teşrî Beyne Ezmeti't-Tehâsumi ve't-Tekfir*, by., ty.

²³ Salih el-Verdânî, sünnî İslâmî hareketlerin içerisinde bulunmuş, daha sonra onlardan ayrılarak şîa mezhebinin benimseyip bu mezhebin Mısır'daki önde gelen savunucularından biri olmuştur. Yıllar sonra her iki mezhebin rivayetler üzerinden ümmeti parçaladığını savunarak mezhep fikrine karşı çıkmış ve Kur'ancı bir çizgiyi benimsemiştir. *Difâun anî'r-Rasûl* adlı kitabı konumuzla ilgili en önemli eseridir.

kişileri kutsama hastalığının aynısına rical ilmi eserleri sayesinde bu ümmetin de düştüğünü belirtir. Nitekim ravi değerlendirmelerinde birinin sika dediğine diğerinin sika değildir diyerek ideolojik hareket ettiklerini dile getirir.²⁴

Hadisin hem sened hem de metin açısından şüpheli olduğunu belirtir. Âlimlerin, rivayeti sadece sened bakımından değerlendirip metin açısından buna izin vermemelerinin akli devre dışı bırakarak onu aşağılamayı beraberinde getirdiğini söyler. Bu durumun dinin hükümlerini özgürce elde etmeye mani olduğunu, ümmeti kişilere köle haline getirdiğini iddia eder. Rivayetleri sadece sened açısından tenkid etmenin hiçbir sonuç doğurmayacağını çünkü cerh ve tadil ilmini lehlerine sonuçlanacak şekilde bizzat kendilerinin oluşturduklarını dile getirir. Nitekim koydukları kurallara karşı çıkılmasına şiddetle itirazlar etmeleri sened açısından tenkidin hiçbir işe yaramayacağını açık bir göstergesi olduğunu belirtir. Özellikle inanç meselelerinde âhâd haberin delil olmayacağı fikrine razı olmamaları, senedteki ravileri eleştirmenin önüne geçmeye yönelik bir tedbir olduğunu söyler. Sonuç olarak haberleri ayıklamada sened ilminin tek başına yeterli olamayacağını, metin tenkidıyla birlikte işletilmesi gerektiğini ifade eder. Sened ile metin tenkidini birbirinden ayırmanın, birisini mubah diğerini haram görmenin dine yapılan bir komplo olduğunu, bu komplonun yöneticiler tarafından gerçekleştirildiğini buna da âlimlerin ortak olduklarını savunur. Geçmişte ve günümüzde metinden hareketle hadisi kabul etmeyenlerin olduğunu, bunlara karşı âlimlerin tekfir silahını devreye soktuklarını belirtir.²⁵

7. AHMED ABDUH MAHİR

Ahmed Abduh Mahir,²⁶ sünneti, teşriin ikinci kaynağı olarak görmez ve vahiy addedilmesini kabul etmez. Hadisçilerin metinle hiç ilgilenmedikleri iddia eder. Bunu da Kur'an'ın amaçlarından uzak olmalarına ve senedi araştırıp metni ihmal ederek yapılması gerekenin tam tersini yapmalarına bağlar. Hadisçilerin, kavli sünnetle ilgili rivayet ve dirayet ilmi diye adlandırdıklarını bir takım ilimler ihdas ettiklerini, rivayet ilmiyle uğraşırken dirayet ilmine mesafeli davrandıklarını iddia eder.²⁷ Sened ilminin aldatmaca bir temel üzerine inşa edildiğini, dini bir dayanağının olmadığını, Kur'an'a, vakıya ve imani hakikatlere muhalif olduğunu savunur.²⁸ Sünnet mefhumunun adet, metot, tekrarlanan yöntem, açık ve sabit olan esas anlamına geldiğini ifade eder. Bir şeyin Hz. Peygamber'e dayandırılması için Allah'a yaklaşımcı bir mahiyet arz etmesinin yanı sıra defaatle söylenmiş bir söz olması gerektiğini savunur.²⁹ Buhârî'yi, Müslim'i, hadis toplayıp yazarları ve sünneti teşriin kaynağı sayan fakihleri de bidatçı olarak itham eder. Kavli sünnetin semavî bir vahiy olduğu sözünün şeytanın dini olduğunu iddia eder.³⁰

"Kur'an bize yeter" söylemine sahip olan bu yaklaşımın, Kur'an merkezli olması ilk başta kulağa hoş gelse de esasında pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Metinleri tenkide uğrayan bazı rivayetlerden hareketle bütün bir hadis külliyyatını değersizleştirme yoluna gitmesi bu sorunların başında gelmektedir. Dinin kaynağının sadece Kur'an'dan ibaret olduğunu iddia ederek hadislerin tamamını itibarsızlaştırmaya çalışması ve nesiller boyu uygulanarak aktarılan muazzam bir geleneği yok sayması bu yaklaşımın çıkmazlarından birisidir. Ayrıca hiçbir ayırım gözetmeden Hz. Peygamber'in uygulamalarının tamamının dönemsel olduğunu iddia etmeleri de Peygamberlik görevinin evrensel yönünü ihmal ettiklerini göstermektedir. Hadis ilminin sorunlu olarak gördükleri alanlarıyla ilgili özgün bir katkı sunmadıkları gibi yaptıkları değerlendirmelerin de tenkit çalışmalarına dolaylı da olsa bir canlılık kazandırmadığı da müşahade edilmektedir.³¹

8. KUR'ÂNİYYÛN YAKLAŞIMININ METİN TENKİDİNDE İZLEDİKLERİ YÖNTEMLER

1. Rivayetin hangi kaynakta ve alanla ilgili olduğuna bakmaksızın bütün hadis külliyyatını reddetme yolunu benimsemişlerdir.³²
2. Tikel bazı örnekleri genelleştirerek bütün bir hadis külliyyatını değersizleştirmeye çalışmışlardır.³³
3. Metin tenkidi prensiplerini uygulamada keyfi davranarak genellikle iddialarını ispat etme vasıtası olarak kullanmışlardır.³⁴

²⁴ Salih el-Verdâni, *Difâun ani'r-Rasûl*, Dâru'r-R'ay, by., 1998, s. 13.

²⁵ Salih el-Verdâni, *Difâun ani'r-Rasûl*, s. 32-33.

²⁶ Emekli asker olan Ahmed Abduh Mahir, halen avukatlık ve hukuk danışmanlığı yapmaktadır. Özellikle medyada ki polemik türü tartışmalara katılmasıyla tanınmaktadır.

²⁷ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, by. 2014, s. 8.

²⁸ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, s. 13.

²⁹ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, s. 15.

³⁰ Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Beyne'd-Dessi ve't-Tahrîf*, s. 21.

³¹ Kur'anıyyun yaklaşımıyla ilgili bkz. M. Hayri Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, s. 128-147; Saffet Sancaklı, *Sünneti Doğru Anlamak*, s. 114-121; Enbiya Yıldırım, *Kur'an Bize Yeter Söylemi*; Hüseyin Hansu, *Hadisçilik ve Kur'ancılık Kısacasında Kur'an ve Hadis*; Recep Aslan, *Tarihten Günümüze Kur'an ile Yetinme Söyleminin Kritiği*, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, c. IX, s. 141-147.

³² Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrii'l-İslâmî*, s. 14-15; İsmail Edhem, *min Mesâdir't-Târîhi'l-İslâmî*, s. 5.

³³ Ahmet Subhî Mansûr bazı rivayetleri tenkid ederek tamamının kabul edilmemesi gerektiğini iddia eder. Bkz. Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrii'l-İslâmî*, s. 103-157.

³⁴ Ahmet Subhî Mansûr 'un İfk hadisini reddetme gerekçelerine bkz. Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrii'l-İslâmî*, s. 125-132.

4. Hadisleri reddettikleri için iddialarını ispat haricinde sünnete arz prensibini yok saymışlardır.³⁵
5. Sadece hadisçileri değil İslam âlimlerinin neredeyse tamamını tahkir ederek görüşlerine itibar etmemişlerdir.³⁶
6. Hadis ilmi etrafında oluşan bütün birikimi yok sayarak geleneği toptan reddetmişlerdir.³⁷
7. Bir kısmı oryantalistlerin iddialarını tekrarlamış ve sık sık onlara atıfta bulunmuşlardır.³⁸

Kur'âniyyûn yaklaşımı, hadislerin tümünü değersizleştirmeye çalıştığından Kur'an'ın tarihini ve uygulamasını yok sayarak Hz. Peygamber'e itiba ve itaati anlamsızlaştırmışlardır. Ayrıca Hz. Peygamber'in tasarrufları arasındaki farklı mülâhaza edemedikleri için risalet göreviyle ilgili olmayan bazı tasarruflarının dini açıdan bağlayıcı olduğunu zannederek reddetme cihetine gitmişlerdir. Beşer-Peygamber, âdet-ibadet, sabit-değişken, mahallî-evrensel, hakikat-mecaz ve bağlam gibi usûle taalluk eden meseleleri dikkate almadıklarından sünnetin tamamının bağlayıcılığını inkar etmişlerdir. Bu açıdan Kur'âniyyûn yaklaşımını benimseyenlerin dinin üzerine inşa edildiği usulden kopmaları ve baştan itibaren şartlanmışlıkları sebebiyle tenkidleri keyfi bir hüviyete bürünmüş ve polemikten öteye geçememiştir. Öte yandan Kur'an'ın uygulaması olan sünneti göz ardı ederek Kur'an'ın sadece bir metinden ibaret olduğu vehmine kapılmışlardır.

9. SONUÇ

Kur'aniyyûn yaklaşımını benimseyenlerin Kur'an haricindeki tüm rivayetlerden yüz çevirmeleri geleneksel dini kaynaklardan büyük oranda kopmalarına sebep olmuştur. Bu yaklaşım mensupları, bazı rivayetlerin problem içermesi ve hadislerin Hz. Peygamber'den en az yüz yıl sonra yazılması gibi durumları bahane ederek bütün rivayetlerin bir kenara konması gerektiğine inanmışlardır. Kur'an ve sünnet etrafında oluşan İslam geleneğini tümünden reddetmişlerdir. Bu yaklaşımın, baştan itibaren sünneti kabul etmemesi ve hadislerle ilgili olumsuz tavır sergilemesi nedeniyle sünnetle ilgili değerlendirmelerinin sağlıklı olmadığı görülmektedir. Meselelere ön yargılı olarak yaklaşmaları için yersiz ve zorlama değerlendirme yaptıkları ve varsayımlar üzerinden çelişkiler bulmaya çalıştıkları açıkça müşahade edilmektedir. Ayrıca gelenek eleştirisinin nerede başlayıp nerede biteceği tam olarak belli olmaması subjektif kriterler uygulandığı izlenimini vermektedir. Bu yaklaşımın oryantalizmden açıkça etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İzlemiş oldukları yöntem, Kur'an'a her şeyi söyletmenin önünü açmakta ve hadisleri bütün çeşitleriyle devre dışı bırakmaktadır. Öte yandan keyfi yorumların önünü açarak dinin anlaşılabilir hale gelmesine ve de nesiller boyu uygulanı gelen sünnet geleneğinin ortadan kalkmasına sebebiyet vermektedir. Bu yaklaşım mensuplarının ortaya koydukları tenkitler çoğu zaman ilmi esaslarla çelişse de bazı değerlendirmelerinde isabet ettiklerini söylemek mümkündür.

İslami ilimler arasındaki ilişkiyi kavrayamamış ve geleneği tümüyle reddetme yoluna giden bu yaklaşım mensuplarının çoğu dini tahsil görmemiş ve esaslı bir akademik süreçten geçmemiş kimselerdir. Bu yüzeysel okumaları sebebiyle ümmetin içine düştüğü karmaşa ve bölünmüşlüğü suçlusu olarak hadisleri göstermeye çalışmışlardır. Kur'an'ın metni dışında hiçbir dini hükme meşruiyet atfetmeyen iddialarının sağlam temellere dayanmadığı, gereksiz tartışmalara kapı aralayıp zihinleri bulandırdığı açıkça görülmektedir. Dikkat çeken başka bir yönleri ise nezaket dilini terk edip alaycı bir dil kullanmaları, İslam âlimlerini özellikle de hadisçileri çeşitli yaftalamalarla suçlama yoluna gitmiş olmalarıdır.

KAYNAKÇA

1. Aslan, Recep. *Tarihten Günümüze Kur'an ile Yetinme Söyleminin Kritiği*, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, c. IX, s. 141-147.
2. Edhem, İsmail. *min Mesâdir 't-Târihi 'l-İslâmî*, Matbatu Salâhiddin el-Kîrî, İskenderiye, 1936.
3. Halife, Reşâd. *er-Risâletu 's-Semâviyyetü 'l-Hâtemetu li 'l-İslâmî ve 'l-Muslimîn*, by. ty.
4. Hamd, Ğanim Kadduri. *Kur'an-ı Kerim'in Sayı İ'cazı Tevehüm mü Gerçek mi?*, çev. Halil Sağlamoğlu, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 25, 2015, s. 154-155.
5. Hansu, Hüseyin. *Hadisçilik ve Kur'ancılık Kısacasında Kur'an ve Hadis*, Hikav Yayınları, İstanbul, 2022.
6. Kırbasoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

³⁵ Ahmet Subhî Mansûr, maksadının Kur'an'la hadisler arasında bir karşılaştırma yapmak olmadığını, amacının hadislerdeki çelişkileri ortaya çıkarmak olduğunu söyler. Bkz. Ahmet Subhî Mansûr, *el-Kur'an ve Keḫā Masḫarāt li't-Teḫrîr 'l-İslâmî*, s. 108.

³⁶ Reşâd Halife, *er-Risâletu 's-Semâviyyetü 'l-Hâtemetu li 'l-İslâmî ve 'l-Muslimîn*, s. 102; Ahmed Abduh Mahir, *es-Sünnetu 'n-Nebeviyyetu Beyne 'd-Dessi ve 't-Tahrîf*, s. 21.

³⁷ İsmail Edhem, Kur'an'ın değinmediği birçok meselenin hadis adı altında dine sokuşturulduğunu, bu durumun ilmi usullere uygun gösterilmesinde hadisçiler üstlenip isnadı uydurdıklarını iddia eder. İddiaları için bkz. İsmail Edhem, *min Mesâdir 't-Târihi 'l-İslâmî*, s. 10.

³⁸ Bkz. İsmail Edhem, *min Mesâdir 't-Târihi 'l-İslâmî*. S. 44-46.

7. Mansûr, Ahmet Subhî. *el-Kur'an ve Kefâ Masdaran lit-Teşrî'l-İslâmî*, Muessesetu'l-İntişârî'l-Arabî, Beyrut, 2005.
8. Müştehirî, Muhammed es-Said. *es-Sünnet ve't-Teşrî Beyne Ezmeti't-Tehâsumi ve't-Tekfir*, by., ty.
9., *es-Sünnetu'n-Nebeviyyetu Hakikatun Kur'âniyye*, by. Kahire, 2005.
- 10....., *Ezmetu'l-Mustalahi'd-Dînî*, Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, Kahire, 2010.
- 11.Sancaklı, Saffet. *Sünneti Doğru Anlamak*, Rağbet Yay., İstanbul, 2003.
- 12.Verdânî, Salih. *Difâun ani'r-Rasûl*, Dâru'r-R'ay, by., 1998.
- 13.Yıldırım, Enbiya. *Kur'an Bize Yeter Söylemi*, Takdim Yayınları, Ankara, 2019.
- 14.Yusuf, Abdurrahman Muhammed. *el-Kur'aniyyûn fi Mısır*, Dâru'l-Beyân, Kahire, 2012.
- 15.Ziriklî, Hayruddin. *el-A'lâm*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.